

RÁC VOLT, ROMÁN LETT, DE MAGYARRÁ VÁLT

Szeretem az apró bihari falvakat, Dancsházát, Bojtot és Vekeredet, már ha az elmúlást lehet szeretni. De hát az ősznek is megvan a maga szépsége, és utána bármilyen hideg is, fogat vacogtató a tél, a tavasz követi, a megújulás. Ezeket a településeket valaha sokkal többen lakták, templomuk zsúfolásig megtelt egy-egy ünnepen. Ma már többen vannak a temetőben, mint a pusztulásra ítélt, rogyadozó házakban. Egy-egy takaros porta azonban dacol az idővel, látszik rajta, hogy tulajdonosa hisz a megmaradásban, a felemelkedésben. Megkeseredett, de dolgozó emberek lakják ezeket a falvakat, akik minden bimbózó reményre felkapják a fejüket, eltölti lelküket a remény, hogy aztán ismét csalatkozzanak. Fogyó, változó népesség, alacsony ingatlanárak. A nagyrabéi határban Pernyéspusztá falu lehetett volna: hét utcája volt, mára már az utolsó épület, a hatalmas magtár helyét is beszántották. De Pernyés káptalani birtok volt, nem olyan nagy múltú település, mint Vekerd.

Miben bíznak az ott élők, mit mutatnak a régi források, miről árulkodnak a választási eredmények, születik-e még gyermek az Isten háta mögött?

Fényes Elek 1851-ben megjelent művében, Magyarország geographiai szótárában, „minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leiratik”. A leírásból megtudjuk, hogy Vekerd magyarosodott oláh falu Bihar vármegyében, utolsó postájától, Nagyváradtól 4½ mérföldre. A falu „rétes rónaságon” fekszik, körülvéttetve a zsákai határtól. Népessége 412 óhitű, kik közt 6% úrbéri telek után van 35 telkesgazda, 14 zsellér, 2 lakó(?), 3 mesterember. Óhitű parókiával rendelkezik. Kiterjedése 742 hold. Az egész határ szikessége miatt sovány, de megtermi a kétszeres búzát és zabot; az állattenyésztés a legelő szűk volta miatt csekély. Folyója nincs, hanem a Körösből az úgynevezett Ölyvösön az árvíz – néha – a határukat ellepi. Legnagyobb birtokosként a Molnár családot, Patonyai Elek Pált, Desseffy Ignácnét és Nemes Ádám kapitányt említi a szócikk. A leírás valóban körülményes, ezért nem betűhíven írtam le az adatokat.

Pesty Frigyes 1864-ben megjelent kéziratos helynévtára – Hoffman István és Kis Tamás jóvoltából – 1996 óta hozzáférhetőek a könyvtárakban is. A kiadvány Bihar vármegyéről tanulságos érték-térképet készít, az ott lakók helyismeretből furcsa bizonyítványt állítottak ki magukról. De mi is volt a helynévtár célja?

Pesty Frigyes történész elhatározta, hogy megkísérli a hazai helyneveink széles körű gyűjtését és összeírását. Az országos méretűre tervezett gyűjtést 1864-ben kezdték el, amelyhez segítségképpen útmutatót és kérdőívet csatoltak. A nagy hírű tanács, a főbíró, és a lelkes számára biztos nem állt elegendő idő a kérdőív kitöltésére, mert néhány kérdésre bővebb, részletesebb választ adnak a kortársak: Osváth Pál vagy Bunyitay Vince. Az adatgyűjtés a következő kérdőpontokra terjedt ki, és a helybéliek az alábbiakat küldték vissza a megadott szempontok szerint:

1. „A megyének kerületnek, járásnak széknak a neve, hová a helység tartozik. A terület ezen politikai felosztásán kívül némelykor vidék, környék, táj is bir külön elnevezéssel, vagy több falvak csoportozata közös név alatt ismertetik. Ahol ilyesmi előfordul, az összeírásban figyelembe veendő, és ha lehet magyarázandó.”

„Vekerd községe tartozik Bihar megye Sárréti járásában Székely N. Várad.”

2. „A községnek, városnak hányféle neve él most; melyik neve bir csak helybeli elterjedéssel, melyik ismeretes országszerte...”

„A Községnek jelenleg csak egy e' neve él – Vekerd, e néven ugy a környéken mint ország szerte is ismeretes.”

3. „Volt-e hajdan a községnek más elnevezése? Vagy tán csak különféleképp iratott a mostani helynév?”

„Hogy vólt-e a községnek más elnevezése hajdan, vagy hogy külön féleképp iratott-é a jelenlegi neve? – nem tudatik.”

(Bunyitai szerint Vekerd neve a XIII. és XIV. századbéli okmányokban Vened, Verneld és Herneld alakban szerepel.)

4. „A község mikor említették legkorábban?”

„Hogy a község mikor említették legkorábban, azt Ki puhatolni nem lehet, mivel írásbeli adatok ép ugy mint szóbeli hagyomány nem létezik, s csak pusztá sejtelem kép annyi emlittethetik fel, hogy a 17=ik század közepé tályán keletkezhetett. – Egyébb iránt evégre itteni bírtokos Elek Pál urtól szabólc s megyei Demecser községben nálla talán levő okmányokból alkalmasint bővebb utasítást nyerhetni.”

(A község legelső említésének időpontja vitatott, de az tény, hogy az 1552-ben 6 portát írtak össze, és birtokosnak Buda Miklósnét jelölték meg.)

5. „Honnan népesített?”

„Hogy honnan népesített a Község, szinte nem tudatik.”

(Az 1626. évi erdélyi törvény már Bocskai által telepített hajdúvárosnak mondja Vekerdet, és 1630-ban I. Rákóczi György a körösszegi szabadhajdúk kapitányának, Végszendrei Rác Thoholyavith Jánosnak és az alatta szolgáló rác hajdúknak adta. A török uralom alatt elnéptelenedik a falu, legalább is az 1692. évi összeírás nem említi, de feltehető, hogy a XVIII. század első évtizedeiben már megkezdődött a román jobbágyok beköltözése.)

6. „Mit lehet tudni köztudomásból, hagyományból, írott vagy nyomtatott emlékekből a név eredetéről, értelméről, mindegyik nyelvű helynévre nézve?”

„Hogy a község az elnevezését – Vekerd – honnan nyerte – e végre semmi írás – vagy szóbeli hagyomány fen nem maradván – Ki puhatolni nem lehet.”

(Osváth szerint a Veker, mint víz neve több helyen előfordul. Magyarázata szerint valószínű, hogy a Vékony ér vagy Veker mellékének kifejezés gyanánt a *d* névképzővel származott a községnek a neve, más források a Vekhard személynévből eredtetik, mindenesetre a település román elnevezése Veched.)

7. „A község határában előforduló többi tophographiai nevek, például: mező, szántó, forduló, legelő, kaszáló, puszta, sivatag... (...) Lényeges feladata az összeírásnak, hogy az itt említett tárgyak tulajdon nevei minél kimerítőbben és minél pontosabban följegyeztessenek...”

„A község határában a Következő elnevezések élnek:

a) Rüttyengi dűlő, mely hogy e néven miért neveztetetik, alaposan Ki nem nyomozható, de hihető, hogy arajta keresztül vonuló ér – régebben nagy réttől. –

b) Ősz erdő dűlő, mely nevét a hajdan e helyen lévő őserdőtől költsönözte. –

c) Kigyósi dűlő, mely az ezt kanyargósan átmetsző Kígyó alaku értől nevezetik. –

d) Kenderes dűlő; az ezt keresztül vágó hajdan nagy vizállásos érbeni folytonos Kender áztatásból eredt az elnevezése. –

e) Ez utóbbi dűlőnek egy része, mely hajdan mély fertő volt s mely váju alaku, – ez alakjától Vajicska nevet visel.”

A megválasztott pontokon kívül az írás ismerteti a legnagyobb birtokosok nevét, és megemlíti, hogy „A Község 64 házból álló, kís szerü határa leg nagyobb részt egyenes síkság s rétes illetőleg lapályos erekkel vágott” A település „értelmességei” megállapították, hogy „Semmi egyéb nevezetesség fen nem forogván a községet érdeklőleg, annak még meg említésén kívül, hogy e község határa minden oldalról mint egy sziget a Zsákai határtól köröztetik, – fenn nem maradván, – e jegyzék berekesztetik, s az előljáróság aláírásával és község pecsétjével megerősítettik.”

Osváth Pál 1874-ben keltezett munkájában ezt olvashatjuk a településről: „Az utolsó népösszeírás talált itt 66 házban 412 óhitű, 13 mózes hitű, 7 ref. és 2 r. kath., összesen 434 lelket.”

A Borovszky Samu által szerkesztett *Bihar vármegye és Nagyvárad* című könyv, amely becses darabja a Magyarország vármegyéi és városai sorozatnak, így ír 1901-ben: „Házainak száma 80, lakosaié 425.”

Az 1938-ban Nadányi Zoltán által szerkesztett *Bihar vármegye* című monográfia részletesebb leltárt készít a településről: „A község lélekszáma 498, kik közül 423 oláh, 66 magyar anyanyelvű. Vallásra 427 g. kel., 40 ref., 22 r. kat. vallású. A házak száma 95. Közoktatásügyi intézetei: 1 g. kel. Mindennapi népiskola és 1 községi gazdasági továbbképző. Lakosai közül 435 őstermelő, 35 iparos, 2 kereskedő, 2 közlekedési-, 11 közszolgálati alkalmazott, 4 házicseléd.”

Kováts Zoltán 1992-ben megjelent tanulmánya négy település – Darvas, Furta, Zsáka és Vekerd – népességét vizsgálja a XVIII. századtól 1988-ig. De nézzük csak a legkisebb település, Vekerd XX. századi adatait. Az első évtizedben 82-en költöztek el a faluból. Az 1910-es években Vekerd népessége stagnál, mindössze 14 fővel növekszik az évtized során. Érdekes, hogy a harmincas években a település elveszíti természetes szaporodását, és azon kívül is még 14 főnyi népességet, de a következő évtizedben, a nagy világegés ellenére a természetes szaporodásnak megfelelően gyarapszik a település. A mezőgazdaság kollektivizálása hátrányosan érinti egész Bihart, így Vekerdet is. A hatvanas években 65-en, a hetvenes években pedig 83-an hagyják el szülőfalujukát. A négy falu tanácsait 1970-ben összevonták, és 1990-ig így is működtek. A rendszerváltást követően azonban Vekerd is önálló önkormányzatot alapított, de Zsákával közösen – azóta is – körjegyzőséget tart fenn.

Hogyan érte a „rendszerváltás” Vekerdet, milyen változások történtek, az elmúlt 12 esztendőben?

A lakónépesség több mint ötven fővel a lakások száma négygyel csökken. Drasztikusan csökkenő népesség, előregedő település. 1990-ben az első szabad választáson a 202 szavazásra jogosult választópolgár közül 141-en mentek el szavazni. A pártok közül a legtöbbet (55) a Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt kapott, másodikként az SZDSZ (18), harmadikként az Agrárszövetség (16) szerepelt. (Csak az első három helyezett párt számadatait vetettem egybe.) 1994-ben a 181 szavazásra jogosult választópolgár közül 163-an járultak az urnához.

A legtöbb szavazatot a Magyar Szocialista Párt (99) kapta, másodikként a Független Kisgazdapárt (13), harmadikként a Fidesz (12) végzett. 1998-ban 176 szavazásra jogosult közül 131-en szavaztak. A legeredményesebben ismét a Magyar Szocialista Párt (68) szerepelt, másodikként a Független Kisgazdapárt (25), harmadikként a Fidesz (15) végzett. 2002-ben a 153 szavazásra jogosult választópolgár közül 119-en éltek a voksolás lehetőségével. A Magyar Szocialista Párt (68) megőrizte első helyét, de eredményesebben szerepelt a Fidesz–MDF közös listája is (32), és a harmadik helyre csúszott vissza a Független Kisgazdapárt (6).

2002-ben a választások idején csupán egy fő nem volt még nagykorú, legalábbis erre a téves következtetésre jut a gyanútlan olvasó, ha a statisztikai évkönyvet és a választási iroda adatait veti egybe ebben az esztendőben. De 2003-ban 171 lelket számlált a település a jegyzőasszony szerint. Bár a számok csökkenő tendenciát mutatnak, de szerencsére 15 fiatal él a községben. 2003-ban közművelődési szakfelületei felmérés zajlott a községben, és az általános vizsgálat kiterjedt a felnőtt lakosság iskolázottságára és foglalkoztatására is. A településen 5 fő rendelkezik középfokú végzettséggel, a többiek alap- és szakiskolai végzettségűek. Foglalkoztatás szerint 3 fő Berettyóújfaluban dolgozik, 5 fő alkalmi munkát végez Budapesten, a helyi önkormányzat 3 főt foglalkoztat. A volt téves épületében sertéstelep működik, és 4 főt őstermelőként tartanak nyilván. 2003 derekán száz fő élt nyugdíjból, rokkantsági nyugdíjból. A település polgármestere a Greentech Hungary Kft.-vel tárgyalta egy akkumulátor-feldolgozó létesítéséről, amit a lakosság többsége támogatott is az ebből a célból kiírt népszavazáson. A település gáz-, víz- és világításellátottsága 100%-os. A szennyvíztisztítás, mint a bihari településeknek általában itt is megoldásra vár, de az úthálózat állapota megfelelő. A falu zsáktelepülés, de a környező természetvédelmi területek miatt nem is várható ennek feloldása. A terület értékét növeli tűzokállománya, és ez fokozott figyelmet kíván a turizmus fejlesztésénél. A falu vonzereje a csend, a nyugalom. Vekerd is tagja a Kis-Bihar Idegenforgalmi és Turisztikai Egyesületnek, amelynek koncepciója a falu részére skanzen létrehozását, étkezési lehetőségek kialakítását és szálláshely-szolgáltatás működtetését javasolja, amely azért is érdekes, mert ez a feladat a nagyobb lélekszámú, főút melletti településeknek sem sikerült.

Vekerd kisebbségi települési önkormányzattal rendelkezik. Ez nem az erős román identitásnak köszönhető, hanem valószínűleg az esetleges pluszpénzek megszerzésére irányul. Hogy ezt mire alapozom? A legutóbbi népszámlálás szerint a lakosság 15%-a vallotta magát románnak, de felekezet szerint 80%-a görögkeleti. A nyelv birtoklásának hiánya lassan azt eredményezi, hogy lassan magyarrá válik a falu. Igaz, a népszámlálás szerint 3% vallotta magát cigánynak, és ez új fejlemény a falu történetében. Mit írnék mégis a település krónikás könyvébe, ha Vekerd múltját kellene összefoglalnom? Azt, hogy rác volt, román lett, de lassan magyarrá vált.